

גילוי שדי"י במצות מילה כדי לקדש ג' כוחות אי"ש נוטריקון א'רץ י'ם ש'מים!

|| הרה"ג ר' פנחס פרידמן ||

נמצא שיש ללמוד מדת ההסתפקות מהעצם ששמו לזו, שאינו נהנה מכל המאכלים כי אם מהמעט שאוכלים במוצאי שבת. וזהו שאמר יעקב אבינו: "אל שדי", שאמר לעולמו די, אשר מזה יש ללמוד מדת ההסתפקות והצמצום שיש די לכל נברא, ענין זה "נראה אלי בלזו", מהעצם ששמו לזו שמסתפק במיעוט.

שם שדי"י

מצמצם את כח היצר הרע

מעתיק יאיר לנו להבין, מה שהזכיר הקב"ה ב' שמות א"ל שדי"י בציווי על מצות מילה: "אני אל שדי" התהלך לפני והיה תמים", על פי הידוע מה שכתב הרמב"ם ב"מורה נבוכים" (חלק ג פרק מט), כי תכלית מצות מילה היא להחליש את כח התאוה של היצר הרע, ובלשונו: "כי בהסרת הערלה תחליש האבר, ויתמעט על ידי זה התאוה היתירה על הצורך, היות מסתפקים רק בהכרחי מבלי מותרות".

הנה כי כן מטעם זה צוה הקב"ה לחקוק שם שדי"י בגוף האדם על ידי מצות מילה, כי שם זה שאמר לעולמו די מצמצם את כח התאוה של היצר הרע, שלא יתפשט רק בדברים המותרים לצורך קיום וחיות האדם, וזהו שאמר הקב"ה לאברהם: "אני אל שדי" התהלך לפני והיה תמים".

ימתק לצרף בזה מה שמצינו ב"לקוטי תורה" לרבינו האריז"ל (פרשת ואתחנן בטעמי המצות ד"ה מצות מזוזה) כוונה חשובה לכוון כשיוצא מפתח ביתו, כי השם שדי"י שכתוב על המזוזה מבחין הוא שמירה כנגד היצר הרע:

"כשיצא אדם מפתח ביתו, ונותן ידו במזוזה ונושק, יכוין בכוונתו להצילו מיצר הרע, שיצור במיליו יו"ד צדי"י רי"ש סופי תיבות שדי"י, שיכוין בשם שדי"י הכתוב על המזוזה להצילו מיצר הרע, ונכנס בתוכו להכניעו".

ולפי האמור הביאור בזה כי שם שדי"י שאמר לעולמו די, הוא שם המצמצם את כח התאוה של היצר הרע שלא יתפשט יותר מן הראוי, ולכן רמז שם זה בסופי תיבות של יצ"ר - יו"ד צדי"י רי"ש, כי הוא אינו נותן ליצר הרע להתפשט ולצאת מהגבול שקבע לו הקב"ה. ומטעם זה צוה הקב"ה לחקוק שם שדי"י בגוף האדם על ידי מצות מילה וגם על מזוזות פתח ביתו, כדי לעורר שם זה שאמר לעולמו די לצמצם את כח היצר הרע, שלא יפתח את האדם להתרחב ולצאת מהגבול שקבע לו הקב"ה.

ג' חלקי הבריאה

שמים ארץ וים

בדרך זו במסילה נעלה לבאר ענין השלש קליפות שיש בתוך הערלה, המכסים על האות י' של העטרה שמתגלה על ידי המילה והפריעה, והרחיב לנו ה' להבין ביתר שאת ענין שם שדי"י שאמר לעולמו די, המסוגל להחליש את כח היצר הרע שבאדם, על פי הקדמה יקרה מפז ומפנינים ממשנתו של ה"כלי יקר" על הפסוק (בראשית א ו) "יהי רקיע", הפותחת

כלי יקר: אי"ש נוטריקון א'רץ י'ם ש'מים,

כי הקב"ה יצר את הגוף מעפר ומים ונפח בו נשמה מן השמים

כמו שנתרחבו השמים הארץ עד שאמר להם הקב"ה די,

כן מתרחב היצר שבאדם וצריך לומר לו די

בערלת המילה יש ג' קליפות מצד ג' כוחות אי"ש

א'רץ י'ם ש'מים הרוצים לפרוץ את גבול המותר

על ידי המילה מתגלה שם שדי"י שאמר לעולמו די

המצמצם את כח היצר שמתרחב עד בלי די

חתם סופר: הקב"ה אמר לעולמו די ביום השבת,

על כן אסור לעשות בו מלאכה זכר למניעת ההתרחבות

בשבת קודש יש סגולה מיוחדת

לצמצם את יצר ההתפשטות שהרי בו אמר הקב"ה לעולמו די

"אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", שבת מסוגל

לעצור אי"ש - א'רץ י'ם ש'מים שלא יצא ממקומו וגבולו

על ידי אכילת לחם משנה ודגים בשבת,

אנו מקדשים ג' בחינות אי"ש - א'רץ י'ם ש'מים הכלולים בנו

"אל שדי נראה אלי בלזו"

וזהו שמבואר בספרים הקדושים פעמים אין ספור, כי השם שדי"י שאמר לעולמו די הוא בבחינת קום ועשה, להשפיע שפע רב טוב לכל אחד ואחד "די" סיפוקו כפי שהוא ראוי לקבל, וגם בבחינת צמצום להפסיק את השפע ולומר "די", שלא יקבל יותר ממה שראוי לקבל בבחינת (דברים לב טו): "וישמן ישורון ויבעט".

ימתק להבין בזה מה שכותבים את השם שדי"י על המזוזה בפתח ביתו של אדם, כדי שיזכור האדם בכניסתו לביתו וביציאתו ממנו להרוויח פרנסתו, שיקבל באהבה ובשמחה את השפע שהקב"ה משפיע לו, שהרי על כך מורה השם שדי"י שאמר לעולמו די, להשפיע לכל אחד ואחד די סיפוקו שהוא צריך לקבל ולמנוע ממנו מה שעלול להזיק לו.

בא וראה מה שמצינו על כך פירוש מתוק ב"דברי ישראל" להרה"ק ממודיץ זי"ע (פרשת ויחי ד"ה אל שדי) לפרש הפסוק (בראשית מח ג): "ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלזו בארץ כנען ויברך אותי". על פי המבואר במדרש (ב"ר כח ג) כי עצם יש באדם ששמו לזו שאינו נרקב אחרי המיתה, וממנו יתחיל הקב"ה להחיות כל המתים לעתיד לבוא. וכתב ה"בית יוסף" (או"ח סימן ש) בשם ה"שבלי לקט", כי עצם זה אינו נהנה מן המאכל בכל ימות השבוע כי אם ממה שאוכלים במוצאי שבת.

שגער בו הקב"ה ויבשו שנאמר (נחום א ד) גוער בים ויבשהו וכל הנהרות החריב".

וכן מצינו דרש זה במדרש (ב"ר ה ח) על הפסוק (בראשית א י): "ויקרא אלקים ליבשה ארץ, למה נקרא שמה ארץ, שרצתה לעשות רצון קונה, רבי נתן בשם רבי אחא ורבי ברכיה בשם רבי יצחק אמר, אני אל שדי, אני שאמרתי לשמים וארץ די, שאלמלא כן היו מותחים והולכין עד עכשיו". אולם בעוד שבמדרש דרשו ענין זה רק על שמים וארץ, הרי שבגמרא מוסיף ריש לקיש לדרוש ענין זה גם על הים, שהיה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ואמר לו די.

על פי האמור מבאר המגיד הקדוש ממעזריטש זי"ע ב"לקוטים יקרים" (אות ערה) ביאור השילוב של ב' שמות א"ל שדי"י, כי תכלית הצמצום של שם שדי"י היא בבחינת מדת החסד, כדי שהנבראים יהיו מסוגלים לקבל את השפע המצומצם לפי מדתם, על כן מצורף אליו השם א"ל שהוא מדת החסד ככתוב (תהלים נב ג): "חסד אל כל היום", ללמדנו כי הצמצום של שם שדי"י הוא מצד מדת החסד של שם א"ל, ובלשונו קדשו:

"כי ידוע שמדת הצמצום נקרא שדי שאמר לעולמו די, רצונו לומר שהגביל מדת החסד מלהתפשט יותר מדי, ועם כל זה אף שהוא בחינת דין נקרא אל שדי, שמעורב בו החסד הנקרא א"ל, וזהו גופא חסד כי יוכלו על ידי הצמצום לקבל אורו".

בפרשתנו פרשת לך לך אנו למדים על אחת מהמצוות החשובות שהיא יסוד כל התורה והיהדות, הלא היא מצות מילה שניתנה לאברהם אבינו וזרעו עד סוף כל הדורות (יו א): "ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים, וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי" התהלך לפני והיה תמים, ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד".

וצריך ביאור מה ראה הקב"ה על ככה כאשר צוה לאברהם על מצות מילה, להזכיר לו דוקא ב' שמות א"ל שדי"י - "אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים". והנה רש"י פירש: "אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה, לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרוני". אולם עדיין צריך ביאור מהו הקשר בין ענין זה למצות מילה.

הן אמנת שמצינו ב"לקוטי תורה" לרבינו האריז"ל (סוף פרשת לך לך), כי על ידי מצות מילה נחלק בגוף איש ישראל השם הקדוש שדי"י, הא כיצד, כי קודם המילה יש באדם צורת אות ש', על ידי הרמת שתי הידים כלפי מעלה והראש באמצע, אשר שלשתם יחד הם בצורת אות ש'.

וכן יש בו צורת אות ד' כאשר ירים רק ידו השמאלית ישר כנגד גופו, אשר אז היד ברוחב עם הגוף באורך הם בצורת אות ד', אולם עדיין חסרה לו אות י' משם שדי"י, ועל ידי מצות מילה שמסירים את הערלה ואחר כך על ידי הפריעה מתגלה העטרה שהיא בצורת אות י' נשלם השם שדי"י. אך גם זה צריך ביאור, מדוע מכל השמות שיש לו להקב"ה, בחר דוקא בשם שדי"י שיהיה חקוק בגוף איש ישראל על ידי מצות מילה.

עוד ראוי להתבונן במה שהביא ב"דרך פקודין" (מצוה ב חלק המחשבה אות י) בשם המקובלים הראשונים, כי ערלת המילה יש בה ג' שכבות כגלדי בצלים שהם כנגד ג' קליפות, ומקור הדבר בתקוני זוהר (הקדמה יא): "קליפה דערלה דכסי על י', אית לה תלת קליפי כגלדי בצלים". פירוש, הקליפה של הערלה שמכסה על האות י' שהיא העטרה, יש בה שלשה קליפות כגלדי בצלים, וצריך להבין גם לפי קוצר השגתנו, מהי המשמעות של ג' קליפות אלו שבערלה, המכסים על האות י' של העטרה שאנו מסירים על ידי מצות מילה.

"אני הוא"

שאמרתי לעולם די"

ונראה לבאר כל זה על פי מה שמצינו בדברי חכמינו ז"ל ביאור על שני שמות הללו א"ל שדי"י בגמרא (חגיגה יב):

"אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שברא הקב"ה את העולם, היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה והעמידו, שנאמר (איוב כו יא) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, והיינו דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב אני אל שדי, אני הוא שאמרתי לעולם די. אמר ריש לקיש, בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך, עד

בשבת קודש אמר הקב"ה לעולמו די מסוגל אדם לצמצם את כח היצר שבו

ומפרש הטעם: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך, לא תעשה כל מלאכה", והטעם שאסור בעשיית מלאכה הוא: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בס", אשר ביקשו להתרחב ולהתפשט, "וינח ביום השביעי", על ידי שאמר להם הקב"ה בשבת די, ולזכר זה אסור בעשיית מלאכה, "על כן בןך ה' את יום השבת ויקדשהו", כי ביום זה מסוגל האדם לקדש ולצמצם את ג' כוחות היצר של אי"ש – ארץ ים שמים.

ויש לרמוז ענין זה בפסוק (שמות טז כט): "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". כי ביום השביעי שהוא שבת קודש יש בו סגולה מיוחדת: "אל יצא איש ממקומו" – שלא יפרוץ אדם את הגבולות של ג' בחינות אי"ש – ארץ ים שמים, שלא ישתמש בהם שלא במקומם, שהרי הקב"ה צמצם אותם ואמר להם די.

ועתה בא וראה כי על פי האמור יאיר לנו להבין, מה שתקנו חכמינו ז"ל לאכול "לחם משנה" בשבת, וכן מנהג ישראל תורה לאכול דגים בכל סעודות שבת, על פי המבואר בזוהר הקדוש (פרשת ויחי רמז). הטעם שאוכלים "לחם משנה" בשבת, כדי לרמוז על לחם מן השמים ולחם מן הארץ, ובלשון קדשו: "מאי לחם משנה, אלא תרי לחם – לחם מן השמים ולחם מן הארץ". ויש לפרש הכוונה בזה, כי בלחם של שבת שהוא "לחם מן הארץ", נמשכת קדושת המן שהיא "לחם מן השמים".

והנה חיותם של הדגים היא רק בים, נמצא כי על ידי שאנו אוכלים בשבת בכל סעודה לחם משנה ודגים, אנו מתקנים בכך ג' בחינות אי"ש – ארץ ים שמים, כי באכילת לחם משנה אנו מתקנים לחם מן "השמים" ולחם מן "הארץ", ועל ידי אכילת דגים אנו מתקנים בחינת "ים", כדי לרמוז שבשבת קודש יש לנו כח לתקן ג' כוחות הללו הכלולים בנו. וזהו גם כן הטעם שצריך לאכול ג' סעודות בשבת, כנגד הקדושה הניתוסף בג' בחינות אלו.

ולפרוץ הגבולות שקבע לנו הקב"ה בתורתו, אולם על ידי שם שד"י שאמר לשמים לארץ ולים די וקבע את גבולם, יש בכח האדם לצמצם את כח התאוה שלא יפרוץ את הגבול שקבע לו הקב"ה בתורה, [ראה בתבלין לשבת דברים נפלאים בענין זה].

בדרך זו ירווח לנו להבין מה שאמר הקב"ה בציווי על מצות מילה: "אני אל"שד"י התהלך לפני והיה תמים", כי כבר נתבאר מדברי הרמב"ם שתכלית מצות מילה היא להחליש כח היצר הרע, וכבר למדנו גם מדברי רבינו האריז"ל שעל ידי מצות מילה שהיא הסרת הערלה, מתגלה העטרה שהיא בצורת אות י' ועל ידי זה נשלם באדם שם שד"י, ועל ידי זה יש בכח האדם לצמצם כח היצר שרוצה להתפשט ולהתרחב בכל תאוות העולם הזה.

כיון שבאנו לידי כך יפתח לנו פתח להבין, הענין שיש בערלה ג' קליפות כגלדי בצלים המכסים על האות י' של העטרה כלשון התיקוני זוהר: "קליפה דערלה דכסי על י', אית לה תלת קליפי כגלדי בצלים". כי ענין הג' קליפות הם שלשה כוחות היצר הרע שבאדם, מחמת היותו כלול מג' כוחות ארץ ים שמים ראשי תיבות אי"ש, על כן צריך להסירם על ידי מצות מילה ועל ידי זה מתגלה אות י' של העטרה להשלים את השם שד"י שמצמצם כח היצר על ידי שאמר לעולמו די.

הרי לנו דברים ברורים כי ביום שבת אמר הקב"ה לעולמו די: "ומשום הכי שובתים בשבת ביום שאמר די", כלומר שהאיסור מלאכה שהוא בבחינת צמצום של עשייה, הוא זכר למה שאמר הקב"ה באותו יום לכל הבריאה "די". וכן כתב הגה"ק רבי יהונתן אייבשיץ זי"ע ב"אהבת יונתן" (הפטורת פרשת עקב ד"ה גשה לי): "כאשר הגיע שבת ויכולו השמים והארץ, לפי דביום השבת ירדה שכינה למטה ועמדו כל מעשה בראשית במאמר שדי, וזהו שדי שאמר לעולמו די".

יומתק להבין בזה מה שהביא רש"י בשם המדרש על הפסוק (בראשית ב ב): "ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה, מה היה העולם חסר מנוחה, באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה". כי כל ששת ימי בראשית היה העולם חסר מנוחה, כיון שהשמים הארץ והים ביקשו להתרחב ולהתפשט.

עד שבא שבת שבו אמר הקב"ה בשם שד"י לעולמו די, ועל ידי זה "באת שבת באת מנוחה" כי הפסיקו להתרחב. נמצא לפי זה כי שבת קודש מסוגל מאד, שיתגבר האדם על כח היצר הרע שבו מצד ג' כוחות אי"ש – ארץ ים שמים ים, שהרי בשבת אמר להם הקב"ה די וצמצם אותם שלא יתפשטו.

מעתה יש לומר כי זהו פירוש הפסוק: "זכור את יום השבת לקדשו", כי יום זה מסוגל האדם להתקדש בכל הכוחות הכלולים בו,

ומשלשתן נעשה איש שלם, כי אי"ש ראשי תיבות ארץ ים שמים, ועל הרוב נמצא טבע המוליד בנו, וגם האדם קבל טבע מולידיו שמים ארץ ים, כי כולם היו מרחיבים והולכים לאין תכלית עד אשר גער בהם ה', כי מה שאמר היה הולך ומרחיב יאמר גם על הארץ, כי מטעם זה הזכיר שני פקעיות, ומאז והלאה נעשה טבע קיים לכל נוצר מהם, שכמותם יהיו עושיהם, שיש להם רצון להתפשט בכל מעשיו לאין תכלית.

ולעומת זה בא בעל המאמר להוכיח את האדם לומר, שאם קבל טבע להיות לו חשק להתפשט כאמור, הנה לפחות יקבל מהם גם את הטוב לעמוד בגערת השם יתברך, כמו שהמה עומדים בגערת ה' במדה, לא יצאו ממנו כמלוא נימא, כך יעמוד האדם בגערת ה', ובמדה ושיעור אשר הגביל ה' לנו בכל המעשים על ידי זאת התורה.

שם שד"י מצמצם ג' קליפות הערלה

מעתה על פי דברי ה"כלי יקר" יאיר לנו להבין, מדוע השם שד"י מסוגל לבטל את היצר הרע, שהרי עיקר היצר הרע שבאדם הוא מצד שלשה כוחות אי"ש – ארץ ים שמים הכלולים בו, אשר מצדם הוא רוצה להתרחב

בעשרת הדברות (שמות כ ח): "זכור את יום השבת לקדשו, ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך, לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך... כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בס וינח ביום השביעי, על כן בןך ה' את יום השבת ויקדשהו".

וצריך ביאור מדוע הזכיר הקב"ה בפרטות, ג' חלקי הבריאה שמים ארץ וים שברא בששת ימי בראשית: "את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בס", ובדרך כלל נזכרו רק שמים וארץ ככתוב (בראשית א א): "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ".

ונראה לבאר הענין בזה, על פי מה שהארכנו בתוך המאמר בשם ה"כלי יקר", כי האדם כלול מג' חלקי הבריאה ארץ ים שמים ראשי תיבות אי"ש, אשר כל אחד מהם ביקש להתרחב ולהתפשט לאין קץ, עד שבא הקב"ה ועצר בעדם בשם שד"י – שאמר לעולמו די, ולכן מצד זה גם אדם שהוא כלול מג' כוחות אלו, יש לו רצון מצד היצר להתפשט ולהתרחב יותר ממה שהתיר לו הקב"ה, וצריך לעורר בקרבו שם שד"י שאמר לעולמו די כדי לצמצם ולהחליש את כח היצר שבו.

שם שד"י בשבת קודש

ויש לחקור באיזה יום אמר הקב"ה בשם שד"י לעולמו די. והנה מצינו על כך דברים ברורים ב"תורת משה" השלם לרבינו ה"ח"תם סופר" (פרשת קדושים דף פב. ד"ה איש אמו ואביו):

"בבוא יתברך שמו אין פלא במה שברא העולם, מי שהוא בלתי בעל תכלית ולתבונתו אין חקר, אך הפלא הוא במה שאמר לעולמו די, ונתן קץ ושיעור ואמר עד פה תבוא ולא תוסיף, כי לפי כוחו יתברך שמו יתפשט העולם עד אין סוף, והוא שבת ונח כפי חכמתו יתברך שמו, ומשום הכי שובתים בשבת ביום שאמר די".

והולך כשני פקעיות של שתי, עד שגער בו הקב"ה והעמידו שנאמר (איוב כו יא) עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב (בראשית לה יא) אני אל שדי, אני שאמרתי לעולמי די, ואיכא דאמרי בשעה שברא הקב"ה את הים, היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה כו'.

ויש להתבונן, מה הודיע לנו בעל המאמר בזה כי מה דהוה הוה, וכפי הנראה שבא להמליץ בעד האדם מה שאנו רואים, כי בטבעו תמיד הוא נכסף שיתפשטו מעשיו לבלי תכלית בלי גדר, ושיהיה הכל היתר בעיניו כל אשר חפץ יעשה, ואם יונח האדם על טבעו אז אין גבול וקצה למרכבות חמדת תאוות, ובפקרא ניחא ליה שלא יהיה גדור וקשור בשום פעולה, עד אשר גער ה' בנו על ידי זאת התורה, הנותנת גבול ומדה לכל המעשים עד היכן יתפשטו, על פי הרצון האלקי ועד היכן מותר לו לשלח רסן תאוות.

ויש להפליא על האדם, איך לא מצא בשכלו להגביל לעצמו גבול ומדה בכל מעשיו, כמו מצות המושכלות ודומיהן בלי הערה האלקית אחר שהשכל מחייבן, על זה אמר, אל תתמה על החפץ, כי האדם קבל טבע מולידיו, יען כי כל אדם נוצר משמים ארץ וים, כי הנשמה מן השמים והגוף מן הארץ שנעשה כטיט על ידי המים, כמו שפירש רש"י על פסוק (בראשית ב ו) ואד יעלה מן הארץ.

לנו שערי אורה להבין כמה ענינים בתורה, והנה תוכן דבריו הקדושים בתוספת ביאור.

כאשר נתבונן נראה שהקב"ה ברא את כל העולם הכלול משלשה דברים שהם שמים ארץ וים. דבר זה מצינו בפתחת התורה שבכתב (בראשית א א): "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלקים מרחפת על פני המים". הרי שנזכרו כאן בתחילת מעשה בראשית שלשה דברים אלו: "השמים" "הארץ" "המים".

והנה בסיום מעשה בראשית כתוב (שם ב א): "ויכולו השמים והארץ וכל צבאם". וכתב ה"אבן עזרא" על זה: "והים בכלל הארץ כי הם כאגודה אחת". ויש לצרף בזה מה שכתב "בעל הטורים" (שם ב ב) כי בפרשת ויכולו נרמז גם הים: "בפרשת ויכולו ג' פעמים מלאכתו, כנגד ג' מלאכות ששבת בהם, שהם שמים וארץ וים".

אולם בנוסף על כל זה מצינו על כך מקרא מפורש בעשרת הדברות במצות שבת (שמות כ יא): "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בס וינח ביום השביעי, על כן בןך ה' את יום השבת ויקדשהו". הרי שנזכרו שם בפירוש ג' דברים אלו שנבראו בששת ימי בראשית: "את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בס".

אי"ש נוטריקון ארץ ים שמים

לפי זה מחדש ה"כלי יקר" כי כל אדם כלול משלשה כוחות אלו, ארץ ים שמים ראשי תיבות אי"ש, הא כיצד, הנשמה נבראה מן השמים והגוף נברא מן הארץ, כמבואר בגמרא (סנהדרין צא:): על הפסוק (תהלים נ ד): "יקרא אל השמים מעל, זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו, זה הגוף". והנה מקרא מלא דיבר הכתוב (בראשית ב ז): "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים".

ופירש רש"י על הפסוק (שם ב ו): "ואד יעלה מן הארץ, לענין ברייתו של אדם, העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם, כגבל זה שנותן מים ואחר כך לש את העיסה, אף כאן והשקה ואחר כך וייצר". נמצא לפי זה כי גוף האדם נוצר מעפר ומים שגבלם הקב"ה כעיסה שהם ארץ וים, ואילו נשמתו שנפח הקב"ה בגופו הוא מן השמים, הרי שהאדם כולל בתוכו ג' כוחות ארץ ים שמים ראשי תיבות אי"ש.

והנה כבר נתבאר כי שלשה אלו ביקשו להתפשט ולהתרחב עד שגער הקב"ה בהם בשם שד"י שאמר לעולמו די, על כן גם האדם שכלול מהם יש לו רצון להתרחב בתאוותיו יותר מהגבול שקבע לו הקב"ה, אלא כמו שגער הקב"ה בשלשה אלו בשם שד"י שאמר לעולמו די, כן צריך אדם לשמוע את קול גערתו של הקב"ה שאומר די, כלומר עד כאן הוא הגבול המותר לך על פי התורה ומכאן ואילך עצור בך.

יומתק להבין בזה מה שאמר הקב"ה בבריאת האדם (בראשית א כו): "ויאמר אלקים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה ובכל הזכיר ובכל הרמש הרומש על הארץ". הנה הזכיר הקב"ה שישלוט האדם בג' מיני בעלי חיים: א) בדגת "הים" (ב) בעוף "השמים" (ג) בבהמה ובכל הרמש הרומז על "הארץ", כדי לרמוז שיצמצם שלשה כוחות אלו אי"ש – ארץ ים שמים שהוא כלול מהם.

דברי הכלי יקר בלשונו הצח

לתועלת הענין הבה נלמד את דברי ה"כלי יקר" בלשונו הצח:

"בחגיגה (יב.) אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שברא הקב"ה את העולם, היה מרחיב